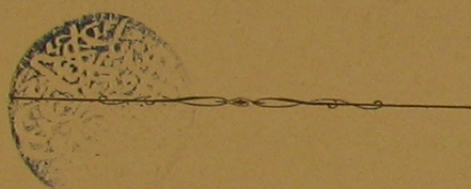

کربد لہائی اسلامیه ی محبائی منفقہ مخصوص

سید محمد علی بن محمد بن محمد

نسخہ فوق العادہ سی

معارف نظارت جلیله سنک فی ۲۶ صفر سنہ ۱۳۱۵ و فی ۱۵ تموز سنہ ۱۳۱۳ تاریخ
و ۴۳ نومرو لی رخصتنامہ سی حائزدر

استانبول

(محمود بك) مطبعہ سی — باب عالی ہوارندہ ابوالعزیز ہادہ سندہ نومرد ۷۲

۱۳۱۵

علم لغت و کلام

علم نه در

«علم» لغته

«بیلیمک» معناسنه

موضوعدر. ایکی

شی اقتضا ایدر.

بریمی بیلنه چک

بر صورت و بر

مسئله، دیکری ده

«بیلیمک» کندیسيله

بقا بوله جق بر

قوت و برملکه در؛

«علم» لفظی بویکی

شیدن هر برینه

دخی اطلاق

اولنور. بوگاده

یا حقیقت عرفیه و یا اصطلاحیه و یا خود مجاز مشهور

نامی و یریلور.

«معرفة» کلمه سی ده «علم» لفظی کی «بیلیمک»

معناسنه ایسه ده ینلرنده وجوه ثلاثه ایله فرق

واردر.

وجه اول — «علم» کلی و مرکبه «معرفة»

ایسه جزئی و بسیطه استعمال ایدیلیر؛ یعنی برماهیت

کلیه و یا خود بر حقیقت مرکبه ای ادراکه «علم»،

برماهیت جزئی و یا بر حقیقت بسیطه ای ادراکه دخی

«معرفة» اطلاق اولنور. بونک ایچون «علمت الله»

دینزده «عرفت الله» دینور.

وجه نانی — «علم» بلا واسطه «معرفة»

ایسه بالواسطه برشی ادراک ایلمک معناسنده استعمال

ایدیلیر. بوسبيله «الله عالم» دنیلدیکی حالد «الله

موسی کاظم افندی

عارف «دینلیمز.

وجه ثالث —

«علم» بر شینک کنه

و حقیقه تنی «معرفة»

ایسه بر شینک

آثار و اوصافی

ادراک معناسنده

استعمال اولنور.

بونک ایچون ده

«فلان عارف بالله»

دینیه بیلیر ایسه ده

«فلان عالم بالله»

دینلیمز. چونکه

کنه و حقیقت باری بی

بیلیمک کسه یه میسر

دکلدرکه «فلان

عارف بالله» جمله سی بر کیمسه یه اسناد اولندی بی

زمان عالم بالله معناسنه حمل اولنه بیلسون.

اشته «علم» و «معرفة» لفظلر ینک معنی

و مواقع استعماللرینه دائر اهل لسان و لغتک خلاصه

اقوالی بوندن عبارت اولوب ارباب کلام و حکمتک

اولابده کی خلاصه اقوالی دخی بروجیه آتی نقل

اولنور.

اولاً شوراسنی اخطار ایدم که بزم «بیلیمک»

دیه ترجمه ایلدیکمز «علم» ایکی قسمدر؛ بریمی

«علم مطلق» دیکری ده «علم مقید» در. «علم

مطلق» دینک برشی ایله تقید اولنمقزمین یا لکنز

بیلیمک دیمک اولوب «علم مقید» دیمک دخی بر

شینله تقید اولنهرق مثلاً «ایاصوفیه جامع شریفی

بیلیمک» دیمکدر.

بوراده موضوع بحثمزاولان « علم » دن مقصد
ایسه علم مقید دکل، علم مطلقدر. اشته بو علم مطلقده
بروجه آتی اوچ مذهب واردر.

(مذهب اول)

علم مطلق، ضروری و بدیهی اولیوب برشی ایله
تحدید و تعریفی قبول ایتمز.
امام رازی بو معنایی ایکی وجه ایله اختیار
ایلمشدر.

وهمه اول — هرکس کندی موجودیتی یعنی
کنندیسنگ وار اولدیغنی ضروره و بدها بیلیر و بو
بیلش بلا کسب ولا نظر کندیسنه حاصل اولور.
یعنی بر طاقم امور معلومه یی ترتیب ایتمکسزین
کنندیسنگ موجودیتی حس و ادراک ایلر؛ بو بیلش
ایسه « کندی موجودیتی » دیدیکمز بر معلوم معین
و مشخصه تعلق ایتمش اولدیغفسدن بر « علم خاص »
و بر « علم مقید » اولوب « علم مطلق » اندن جزءدر.
زیرا مطلق « مقید » ک ذات و حقیقتی تشکیل
ایدن اجزادن بریسیدر. از جمله « کندی موجودیتی
بیلمک » دن عبارت اولان مثالز مقید بر علم و مرکب
بر ماهیت اولوب « کندی » و « موجودیتی » قیدلری
ایله « بیلمک » علم مطلقندن ترکیب ایتمشدر. بر شینگ
جزئی ایسه خصوصیات سائرده اولدیغی کبی « بیلمک »
خصوصنده کندیسه سابق و مقدمدر. یعنی بر شینگ
ترکیب ایتدیکی اجزا برر برر معلوم اولدقجه اوشینگ
کنندیسنی بیلمک غیر قابلدر. بو حالده مادامکه
« کندی موجودیتی بیلمک » علم مقید و مرکبی هرکسه

بالبداهه معلوم و بلا نظر و لافکر حاصلدر و مادامکه
« بیلمک » خصوصنده بر شینگ جزئی کندیسه
سابقدر؛ اولیه ایسه شو علم مقید و مرکب ترکیب
ایتدیکی « کندی » و « موجودیتی » قیدلریله
« بیلمک » علم مطلق دخی آری آری هرکسه
بالبداهه معلوم و بلا فکر و لا نظر حاصلدر.

وهمه ثانی — اگر « علم مطلق » کسبی و نظری
اولوب برشی ایله تعریف ایدیله جک اولور ایسه
یا کندی نفسیه و یا خود بشقه برشی ایله تعریف
اولنق اقتضا ایدر. اوچنجی بر احتمال دها یوقدر.
حالبوکه بویکی احتمال ایکیسی ده باطلدر. زیرا
علم مطلق کندی نفسیه — یعنی بیلمکی بیلمک ایله —
تعریف دوری مستلزم اولدیغی کبی بشقه برشی ایله
تعریف، دخی دوری مستلزمدر. چونکه « علم » دن
بشقه برشی آنجق « علم » ایله بیلنیر. اگر « علم » ده
اوشی ایله بیلننه جک اولور ایسه « علم » ی بیلمک
اوشی بیلمکه، اوشی بیلمک ده « علم » ی بیلمکه
توقف ایدرکه استلزام دورک معناسی دخی بودر.

(مذهب ثانی)

علم مطلق ضروری و بدیهی اولیوب کسبی
و نظری در؛ یعنی بر طاقم امور معلومه یی ترتیب ایله
کنندیسنی تعریف و تحدید احتیاج واردر.
شو قدرکه طوغریدن طوغری به تحدید و تعریف
متعسر اولدیغندن علم مذکور تقسیم و تمثیل ایله
تعریف اولنور. تقسیم ایله تعریف شو یولده در؛
اعتقاد ایکی قسمدر. بریسی واقع مطابق

(معترله شویله تعریف ایلدی)

بررسی ده واقعه غیر مطابقدر . واقعه مطابق دخی
ایکی قسمدر . بررسی ثابت، دیگری ده غیر ثابتدر .
اشته بو تقسیمدن واقعه مطابق ونفسنده ثابت بر
« اعتقاد جازم » حقیقی حاصل اولدی که اوده علم
یقینی دیمک اولوب « جازم » قیدیه (ظن) دن
« واقعه مطابق » قیدیه ده « جهل مرکب » دن
« ثابت » قیدیه دخی « تقلید مصیب » دن تمیز
ایلدی .

علم مطابقی تمثیل ایله تعریف دخی شویله در :
« علم » دینان شی قوه باصره نك ادراك
واحساسی کی بر « ادراك بصیرت » ویاخود بزم
« بر، ایکنیک یاریسیدر » دیه اعتقاد ایلدیکمز کی بر
« حقیقت » در . امام غزالی « منطقده بیان اولنان
جنس ایله فصلی جامع بر عبارت محوره وموضحه
ایله علمی تحدید وتعریف ایتمک امر عسیردر »
دیدکدنصکره آنفاً ذکر اولنان تقسیمک حقیقت
علمی بر درجهیه قدر تمیز وادراك باصره ایله
تمثیلکده بو حقیقی ینه بر درجهیه قدر تفهیم
ایلدیکنی بیان ایامش وغلز الینک بو سوزندن
کندوسنجه دخی علمی ، حد حقیقی ایله تحدید
و تعریف متعسر ایهده تقسیم وتمثیل کی وجوه
سائر ایله متعسر اولدینی آکلاشلامشدر .

(مذهب ثالث)

علم مطابق کسبی ونظری اولدینی کی آنی بر
شی ایله تعریف دخی غیر متعسر در . بو مذهب
سالک اولانلر علمی بروجیه آنی تعریف
ایتمشدر .

علم — بر شیئی نفس الامرده اولدینی اوزره
اعتقاد ایتمکدر .

واقعه مطابق اولان تقلید دخی بو تعریفده
داخل اولوب تقلید مذکور ایسه علمک افرادنن
اولدینی جهتله معترله نك شو تعریفی اغیارینی غیر
مانعدر .

اگرچه معترله مؤخرأ بو تعریفه « بداهت »
و « حجت » قیدلرینی دخی علاوه ایدرهك علمی
« بداهته ویا بر حجت استناداً بر شیئی نفس الامرده
اولدینی کی اعتقاد ایتمکدر » دیه تعریف ایلمشدر
وبوصورتله تقلید مذکورک تعریف علمده دخوانی
منع ایتمشدر ایسهده « اعتقاد راجح » یعنی دلیل
ظنیدن حاصل اولان « ظن قوی » بو تعریفده باقی
قالدینی وبوظن قوی ایسه افراد علمدن اولدینی
جهتله تعریف مذکور ینه اغیارینی مانع اوله ما .
مشدر . مکرکه « اعتقاد » سوزی حسب الاصطلاح
« اعتقاد جازم » . تخصیص ایدلمش اوله . مع هذا
بو تعریف ینه محذورن سالم دکلدر . زیرا اجتماع
نقیضین واجتماع حدین کی محال اولان شیلره
تعلق ایدن علم بو تعریفدن خارج قالدیغندن تعریف
مذکور بوکرده افرادینی جامع اوله میور . چونکه
بر امر محالک وجودی اولدینی ایچون کنه
وحقیقتنی بیامک کیسهیه ممکن اوله مزکه : آنی
نفس الامرده اولدینی اوزره اعتقاد ایلمک قابل
اوله بیایون .

بعضلری « ذاتاً محاله علم تعلق ایتمزکه علم بالمحال
ایله تعریف مذکور نقض اولنه بیایسون » دیه بو

«ابوالحسن الاشعری» ده علمی شویله تعریف ایلدی .

علم — بر صفتدرکه هر کیم ايله قائم اولور ایسه آنک عالم اولسنی اقتضا ایدر .

بو تعریفده «عالم» لفظی اخذ اولدینی ایچون دور ظاهر واردر . ابوالحسن الاشعریک بو تعریفدن بشقه ایکی تعریفی دها وار ایسه ده او تعریفلر دخی بو تعریف ايله یکمال اولوب بوکا وارد اولان دور سؤالی انلرده وارد اولدیغندن ذکرلندن صرف نظر ایدمیشدر .

«ابن فورک» دخی علمی شویوله تعریف ایلدی : علم بر صفتدرکه قائم اولدینی کسهده وجوه خللدن عاری وبری بر فعل متین و مستحکمک صحت صدورینی اقتضا ایلر .

قدرت صفتی ده قائم اولدینی کسهده وجوه خللدن عاری وبری بر فعل متین و مستحکمک صحت صدورینی اقتضا ایلدیکندن بو تعریف قدرت صفتنه دخی شامل اولمش و بوسبب ايله اغیارینی مانع اوله مامشدر .

«امام رازی» ده شویله تعریف ایلدی :

علم — بر دلیل و یا خود بداهته مستنداً واقع مطابق اولان اعتقاد جازمدر .

بو تعریف دور و استحاله و مجاز کی محذورلردن سالم ایسه ده علمدن بر قسم اولان علم تصویری به شامل اوله مدیغندن افرادینی غیر جامعدر . چونکه علم تصویری ده حکم اولدینی ایچون اگا «اعتقاد جازم» نامی ویريله منر .

جهور متکلمین دخی علمی بروجه آنی ایکی وجهله تعریف ایلدیلر :

اعتراضه جواب ویرمیشلر ایسه ده هر عاقل «اجتماع نقیضین محالدر» قضیه سیله حکم ایتکده و بو حکم ایسه او قضیه نك موضوعی ، تخموانی تصور و علمه توقف ایلکده اولدیغندن محاله علمک تعلقانی انکار ایتک عادنا مکابره در . حال بوکه شو انکار منکرک کندی کلامه ده مناقضدر . زیرا «محاله علم تعلق ایتمز» سوزی محالک عدم معلومی ايله بر حکمدر . بو حکم ایسه منکره محالک معلومیقتی اقتضا ایدیور . چونکه اصلا معلوم اولیان برشی ايله حکم مختعدر . مادامکه محاله علم تعلق ایتزمش ؛ او حاله نصل اولمش ده بومنکر «محال معلوم دکلدر» ديه حکم ایتمش . انسان بیلمدیکی برشیته «شوشی شویله در» یا خود «شوشی اویله دکلدر» ديه حکم ایده بیلیرمی ؟

«قاضی ابو بکر باقلانی» دخی علمی شویله تعریف ایلدی .

علم — بر معلومی نفس الامرده اولدینی اوزره معرفتدر .

بو تعریفده «معرفت» لفظی ذکر اولسوب معرفت ایسه بالاده ذکر اولدینی وجهله حق تعالی نك برشیته بیلمه سی اطلاق اولنه میه جغندن بو تعریفدن علم الله خارج قالمش و حال بوکه قاضی ابوبکر باقلانی دخی حق تعالی ده هرشیته علم اولدینی تصدیق و اعتراف ایلمش اولدیغندن قاضینک شو تعریفی ده افرادینی جامع اوله مامشدر . برده «معلوم» لفظی «علم» لفظدن مأخوذ اولوب مأخوذ منهی علم ایسه مأخوذی علمدن بالطبع مقدم اولدیغندن قاضینک شو تعریفدن — معلومی بیلمک علمی بیلمکه علمی بیلمک ده معلومی بیلمکه توقف ایده رک — بدیهی البطلان اولان دور لازم کلمشدر .

(وجہ اول)

علم — بر صفتدرکہ محل وموصوفی ایچون
تعلق ایلدیکی شیده بین المعانی نقیضه احتمالی اولیان
بر تمیز تام ایجاب ایلر . یعنی هر نه شیئه تعلق ایدر
ایسه اوشی سائر لرندن تمیز ایدرک فی الحال آنک
متصفنه انکشاف پذیر اولور .

(وجہ ثانی)

علم — بر صفتدرکہ بیلینه جک برشی قائم
اولدینی ذاته انجق آنکله تجلی ایلر ، یعنی آنک ایله
متصف اولان ذات بیانمسی قابل وممکن اولان هر
نه شیئه صرف ذهن ایدر ایسه کندیسنه اوشی
در حال منجلی ومنکشف اولور .
حکما دخی عالمی ایکی وجهله تعریف ایلدیلر :

(وجہ اول)

علم بر شینک عند العقل حاصل اولان صورتیدر ؛
یعنی خواس خمس ظاهره ناک بریسی واسطه سیله
خارجدن اخذ اولوب دماغه منتقل واورادن
حاصل اولان بر صورتدر .

(وجہ ثانی)

علم — بر ماهیت مدرکه ناک آنی ادراک ایدن
نفسده تمثل وارتسامیدر .
بو ایکی تعریفک یکمال اولدقیری حسب الظاهر

منفهم اولور ایسه ده حقیقت ونفس الامرده بونلرک
آره لرنده فرق عظیم وارددر . بوفرقی بیلیمک ایچون
اولا شونی اخطار ایده لمکه : حکما نزدنده «نفس»
دینیلن شی غیر مادی بر جوهر مجرد وبسیط اولدینی
وبسیطده ارتسام ایده جک بر ماهیتک بر صورتک ده
هر حالده بسیط اولمسی لازم کلدیکی جهتله بو غیر
مادی وبسیط اولان جوهر نفسده حاصل ومرتسم
اولان شی دخی بهمه حال بسیط اولمق لازم
ولابددر . بناءً علیه امور کلیه بسیطه طوغریدن
طوغری یه نفسده ارتسام ایده بیلیر ایسه ده امور
جزئیة مرکبه آنجق آنک آلت لرنده یعنی دماغده
ارتسام ایدر .

علمامن حکمانک بومذهب لرینی نظر اعتباره
آله رق دیدیلرکه : ذکر اولنان شو ایکی تعریفدن
برنجیسی هم علم بالکلیات همده علم بالجزئیات
بومرکبانه شامل ایسه ده ایکنجیسی یالکز جزئیاته
مخصوص بر تعریفدر . زیرا تعریف اولده ذکر
اولنان (عند) کله می حصول صورته ظرف
اولوب حالبوکه «شوشینک صورتی نفس عندنده
حاصلدر» سوزی اوصورت نفسک کندیسنده
حاصل ومرتسم اولدینی زمان صحیح اولدینی کبی
آلت نفس اولان قوای باطنده ده تعبیر آخر ایله
دماغده حاصل ومرتسم اولدینی زمان دخی صحیح
اولور . اشته بونک ایچون تعریف اول هم نفسک
کندیسنده حاصل ومرتسم اولان صور کلیه
بسیطه یه همده آلت نفس اولان قوای باطنده ده
ارتسام ایلین صور کلیه مرکبه یه شاملدر . فقط
تعریف ثانیده «عند» لفظی ذکر اولمدیغندن
صورتک حصول وارتسامنه طوغریدن طوغری یه

طرفلرینه قدر امتداد ایلین و غیر قابل تعداد
کواکب ایله مملو بولان فضای غیر محدودی پیش
انظار حیرتمزه قویمشدر .

بدهات ، او وسعت بی پایانک هر طرفنده
عرض چهره علویت ایلیمشدر .

هیئت خلقت ، یالکیز ساکن اولدیغمزکره دن
عبارت اولیوب بو یووارلق بالعکس هیئت کائنات
میاننده نهایت درجه ده کوچک برپارچهدن ، همان
همان بلیرسنز برتکرلکدن بشقه برشی دکلدر !
سیاره مزک اطرافنده ، اعماق فضا ده برچوق
کریوات مسکونه دور ایلیمکده در .

بزمکینه نظیر میلیونلرجه منظومات شمسیه
او وسعت عمیقہ دروننده جولان ایتیمکده در !

کواکب نه ثابت ، نه لایتغیردر . بونلرک
جمله سی سهارلر ایچینده غیر قابل تصور برسرعتله
اوچار ، سیر ایدرلر .

بونلر دائره انتظاملرنده کندیلمیخنی تعجیز
ایدن سیاراتک رفاقتنده و بناءً علیه هر بری بزم
شمسمز کبی بر شمس اولوب اقطار کائناته
حیاتلر نثار ایدن شعاعات منیره نشر ایتیمکده در .
ارض ، بو حیرتفزا هیئت علویه میاننده

غائب اولمش بر نقطه دن بشقه برشی اولدینی کبی
جمعیت بشریه دخی اوسماوی اقامتگاهلرده مسکون
اولان حدسنز ، پایانسز عائله لردن بریدر !

عوالمک جولانکاهی اولان فضا دن بشقه بر سما
یوقدر .

بزده زهره ویا مشتریده موجود اولدینی
فرض ایدیلن مخلوقات کبی او فضا نلک اورته
یرنده یز .

بناءً علیه شمسیه قدر هیئت خلقتک ،

« نفس » کلمه سی ظرف اولدینی و نفسده ایسه
ماهیات مرکبه ارتسام ایدمه جکی ایچون بوتعریفک
جزئیاته مخصوص و بناءً علیه افرادینی غیر جامع
برتعریف اولدینی ثابت اولور .

علمامن نزدنده حکم نلک تعریف اولیسی ده
صاغلام برتعریف دکلدر . زیرا بوتعریفک ایچنده
ذکر ایلدکاری « شی » لفظی ظنه ، جهله ، تقلیده ،
حتی شک ، و همه دخی شامل اولوب بونلرک ذهنده
حاصل اولان صورتلرینه « علم » تسمیه سی ایسه
هم لغته ، هم عرفه ، هم ده شرعه مخالفدر . واقعا
اصطلاحده نزاع اولیوب هرکس استدیکی شیئی
اصطلاح ایدمه بلیر ایسه ده بین الجمهور مشهور
ومعروف اولان اموره موافقته رعایت شبهه یوقکه
اولی والیقدر .

موسی کاظم

مباحث هیئیه مدخلی

علم هیئتک اهمیت

علم هیئت ، هم کائنات مادیه و حیاتییه ، هم
عوالم و موجوداته ، هم فضا و زمانه شامل بر فن
جلیل القدردر .

بوفن عالی ، خوارق خلقت کائناتی نظر مزدن
کیزلین ستره عتیقه یی بیرته رق ، بزم بتون کره
ارضک اطرافنی احاطه ایتمش اولان ساحه فسیحه
نامتناهی ایچنده جولان ایدن عوالم فوق العوالمی ،
شموس فوق الشموسی ارائه ایتمش ، ذکای بشرک
احاطه دن عاجز قاله جنی صووک افقلرک اوته